

Comicul trist

Comicul, una din categoriile cele mai puțin cunoscute, una dintre cele mai rar acceptate în regatul artei dar, fără discuție, suverană în imperiul relației dintre artă și public. Ce este comicul se știe înfinit mai puțin, în termenii esteticii, decât ceea ce sint tragicul ori sublimul. La limită pare a fi (sau este numit) **răul necesar**. Și atât. Alungat din cetatea lui Platon, hulit de Aristotel, lăsat mereu la porțile castelului, chiar dacă fantomele nu îngrozesc neapărat, ci pot provoca risul homeric.

Homeric? Cum adică? Se ride oare în Iliada și Odissea cu gura pină la urechi? Se ride de întâmplările de aici, de război și de morții adunați la porțile cetății care cade și nu mai cade? Și iată brusc comedia dovedindu-se calul troian al tuturor cetăților categoriale, prezentată în spațiul nobil al tragediei, despărțind cu un simplu pas sublimul — sau eroicul — de ridicol, pateticul de caraghios. Comicul nu există în sine (cum nici tragicul, sau sublimul); el se definește ca atare în acțiunea imaginii artistice, în tipul ei specific de impact. Generațiile nu devin, în succesiunea lor, mai apte pentru comic pentru că sint mai cinice, de pildă. La „Love Story” se plînge, de către unii, și se ride, de către alții. Rudolf Valentino mă distrează ca și Chaplin; dar veneratul meu profesor de latină, cam de același contingent cu „frumosul frumoșilor”, lăcrimează. De unde să aibe el umor văzînd cum trece viața?! Altul ar ride confruntîndu-se, el cel de astăzi, cu el în costum cadrală, mustața în furculiță, zwickeri... Deh! Chestiune de temperament.

Temperament? Oare nu greșim acceptînd mereu expresia comună drept explicație? E vorba de altceva, pentru că dincolo de temperament, reacția comică (și produsul comic), nu este una de secreție glandulară, ci de „secreție” socială. De determinare socială. „Ne despărțim de trecut zîmbînd” repeta Marx după filozofii clasici, întelegînd că depășirea de sine înobilează, și că a putea ride înseamnă a putea critica. A te exprima adică printr-o judecată de valoare cu efect practic. Necesară.

Bergson, marele geometru al risului, și cu asta marele ridicol al acestei manifestări a spiritului uman — ridicol pentru că îi căuta legile, relațiile necesare, formulele — zicea că „est le mecanique plaqué sur le vivant”. Privim filmele din perioada „marelui mut” și înțelegem că Bergson își citea definiția amuzat de Harold Lloyd îndrăgostit, de frații Marx dezorientați, de Mălec omul-mască, de Senelt și de alții alții. Astăzi, cînd se produce „Love Story”, „A iubi pentru a iubi”, „M.A.S.H.”, „Reconstituirea” marele mut cucerește iarăși ecranele. Adică avem nevoie, ne putem întreba, de „mecanicul placat asupra vieții”? Eroare! Risul este o răzburare secretă, este complexul nostru de superioritate, manifestat cu o evidență pe care nu o au nici laboratoarele chimiei, acelea care transformă țifeiul în piine și icre negre, în comparație cu laboratoarele alchimistilor. Nu ne liniștește faptul că sintem fenomenali ca tehnologie, extraordinari ca descoperitori de surse de energie... Pentru că cei care ne urmează ne vor depăși cu certitudine. Dar vor ști ei să ridă? Să ridă cum ridem noi, și să provoace risul cum îl provoacă contemporanii noștri, alias Chaplin devenit Cavalari la Legiunii de onoare, sau Tati, fratele nostru infantil uitat de o doică amoroasă într-un oraș din anul 3014, pe

unde tocmai se „plimba”, citind o carte de anticipație?

Oameni de cea mai bună condiție intelectuală merg la spectacole de estradă, ascultă ora veselă la radio, tragedienii scriu texte de divertisment, romanțierii pun la cale farse. Dar asta nu e reductibil la fondul nostru infantil, la componenta ludică a existenței noastre, pentru că dacă ar fi așa n-am ride unii de alții, ci toți împreună. Dacă tragedia dă măsura prețului pe care sintem gata să-l plătim pentru un ideal, comicul ne arată ce adinc ne implică acest ideal, și în ce măsură îl ferim ca pe însuși secretul pietrei filozofale. Comicul se eliberează pe suprafața de incidență dintre persoană și societate, și raportează despre conflictul dintre a vrea și a putea. El tinde spre satiric numai intrucit conștiința nu e un receptacol, ci un instrument de acțiune, realitatea cea mai perfectibilă din întregul numit de noi oarecum indistinct realitate. Obiectivitatea comicului decurge din obiectivitatea realității noastre materiale, superioritatea cea mai semnificativă pe care o proclamă fiind una față de acțiunea timpului. Tragedia se hrănește din realitatea caracterului finit al existenței individuale în raport cu existența istorică a omenirii. Comicul, este încercarea de a purta coroana de rege nebun a nemuririi, și nimeni nu ride descoperindu-se perisabil, ci simțindu-se dimpotrivă. Rizind chiar de stigmatizarea unor rele sociale date, precise, se petrece o ieșire din timp, o evadare din durată. Și explicația nu este alta decît aceea că optimismul perfectibilității marchează atât de intens reacția, fie ea și sarcastică, încît comicul rămîne mereu tînar, risul un semn al rezistenței în fața timpului.

Se practică, în experiențe de deplin oricare e finalitatea lor, un soi de delir comis apelînd la substanțe chimice (cum altele pot să provoace plînsul). Uneori rezultatul e instalarea, definitivă, a stării de isterie. Bucuria nesustenută pe realitatea unor argumente e o povară mai grea decît tristețea lacrimilor la demonstrațiile imprăstiate cu gaze anume descoperite. Excesul comic în situațiile criză nu le ameliorează pe acestea și nici nu pot salva conștiințele de umbra lor. Comicul nu înseamnă iresponsabilizare — pe nici una din căile posibile practicate în cursul istoriei — ci polarizare critică. Deci conștientizare. Ceremoniile mortuare implicînd despărțiri în hohote de ris — istoria raportează asemenea ceremonii — aveau ca subtext afirmarea unei vitalități care e a speciei, a unei perenității care e a conștiinței. Nu întîmplător Platon nu găsea loc nici pentru comic în cetatea sa. El, comicul, îi măsoară puterea, vitalitatea, capacitatea de a supraviețui. Iar cînd este fals, devine de o tristețe incomensurabilă. Artiștii, dansatorii neautentici, cu suflul tăiat de energia cheltuită în mișcare, ne zimbesc continuu ridicînd profesional buzele, alît cit să li se vadă expresia dinților. E risul de afiș acela pe care i-l plătesc lui Briqite Bardot firma „Fosfodent”, dar ea nu se va putea bucura niciodată ca cei care, la hora satului, fac din ris și comic situația existenței lor. Perfecțiunea monstruoasă ucide și risul, după ce a ucis, pe rînd capacitatea noastră de a ne depăși. Comicul trist o reprezintă, așa cum un strălucit afiș publicitar nu va salva niciodată un produs lipsit de calitate. Ridem de ipocrizie, dar comicul ipocrit este o contradicție în termeni.

Mihai NADIN

Cu AL. PALEOLOGU despre cultură și civilizație

REP: — Ce credeți despre asemănarea și diferența care există între noțiunile de civilizație și cultură în societatea modernă?

AL. P.: — Pentru a ajunge la ceea ce mă întrebi d-ta, dă-mi voie să fac înții o introducere care înseamnă și o luare de poziție. Filozofia culturii pre și post spengleriană a operat în general cu o dihotomie între cultură și civilizație. Această antiteză a fost preluată destul de sumar și a devenit la foarte mulți un soi de tic intelectual.

REP: — Mă bucură că întrebarea mea a stîrnit un astfel de răspuns. Mă scutiți de efortul unei dispute sau al unei supunerii. N-ați vrea, tot în introducere, să definiți toțiș, pentru ca lucrurile să fie mai clare, ce s-ar putea înțelege prin cultură și prin civilizație?

AL. P.: — Prin civilizație în genere văd că se înțelege confort, civilizație tehnică, profilaxie, ridicarea standardului de viață — iar prin cultură, ansamblul valorilor spirituale. Cei care vor să le apere și să le conserve pe acestea din urmă tind într-un fel sau altul să repudieze, chiar dacă nu le abandonează, formele de viață proprii „civilizației”. Ceilalți sint așa de epatați de saltul formidabil al tehnicii, trăesc un fel de exaltație, un soi de exaltare (pe care as numi „tehnolatrie”), încît își inchipuie că omenirea este în preajma unei mutații profunde în care vechiul concept de cultură umanist ar fi perimat.

REP: — Vreți să dezvoltati?

AL. P.: — Adică, într-un fel unii ne-ar propune un model de viață comunitară, gregară, cu nostalgia sufletului primitiv și a miturilor acestuia, iar ceilalți cred că în era rachetelor și a zborurilor cosmice se impune revizuirea fundamentală a vechilor concepte ale culturii; sau, mai exact, ei întrevad dispariția tipului cultural în avantajul total al tipului tehnic.

Eu cred că asta este o falsă alternativă în care, în ceea ce mă privește, refuz categoric să optez. Nu există în fond nici o antinomie, nici o antiteză, între cultură și civilizație; sint în esență unul și același lucru — civilizația fiind stadiul diferențiat, plural, articulat, al culturii. Cu alte vorbe, civilizația este cultura în stadiul societății civile, și nu în cel al comunității gregare.

Bloc-notes

Itinerarii sentimentale

MARELE NE CUNOSCUTUL PICTOR CONSTANTIN ENĂCHESCU. Pe o foaie de mușama lungă de vreo doi metri și jumătate și lată de unu. Constantin Enăchescu a fixat în culori de pămînt visul său despre Alexandru cel Bun.

Se făcea că într-o zi voievodul invitase în sala tronului pe artiștii meamului. În șinșea se vedeau pictorii și sculptorii, iar lingă ei, ceva mai retrași, muzicienii, așteptînd să cînte din lăute atunci cînd va vrea domnitorul. Un adolescent cu harul Thaliei, dar timid ca o plantă înaintea vîntului, nu izbutise să-și înfrîngă emoțiile și să recite în fața voievodului. În dreapta se văd țărani, veniți să arate ceva din rodul imbeșugat al cîmpurilor și grădiniilor, invitați de vază și diplomați străini. În mijloc, Alexandru discuta cu un scriitor și cu o poetesă, plasați la o distanță condescendentă, în vecinătatea unui scrib, care notează replici rare. Numele lui Constantin Enăchescu e nerostit în lumea artelor plastice. Dar foaia de mușama pictată de el are pulsul bine bătut al oricărei ființe vii și sănătoase.

Articulat acesta cu ochiul, cu sufletul și cu mina lăudate de vopsele, pictează din instinct. Un instinct cu puteri excepționale ca toate instinctele. Compoziția reprodușă alături este un omagiu adus ideii de echilibru. Un omagiu de aleasă naivitate și simplitate tehnică. Instinctul hotărăște numărul și dispunerea personajelor în cele două jumătăți ale spațiului, dozînd totul după legile necrise ale reflexului artistic. Bătrînul acesta care și-a uitat vîrsta lucrează luni în șir, modifică, șterge, adaugă, recompune și combină, fără număr și măsură, condus de misteriosul său tautism de artist înăscut. El nu știe și nu-l interesează cite personaje zugrăvește într-o parte și în cealaltă, dar cu toate acestea realizează o simetrică rezolvare a spațiului, o relativ egală exploatare, prestanță și dinamizare a sa.

Atmosfera e calmă. Intunericul și luminozitatea culorilor transmit liniștea, blîndețea și adîncimea aceluia ceas tîhnit de elevată spiritualitate, întimplat la curtea domnitorului român. Simplitatea și rafinamentul apar de peste tot. Din costumele pentru care acest pictor moșneag, naiv, pur și hărăzit ca vechii creatori de icoane, s-a inspirat privînd vestimintele sfinților de prin mănăstirile din nord. Din culori. Din farmecul discret al tonurilor. Din acel verde și din acel roșu pe sub care curg riuri de negru. Din albastrul de cer senin și înoprat al covorului de sub picioarele domnitorului, cu funcție de meridian al scenei. Din atitudini. Din măsura și potrivirea lor firească.

Constantin Enăchescu citește o carte despre Alexandru cel Bun. O citește de mai multe ori și pricepe treptat firea domnitorului. Vitează — cînd a trebuit, mereu sensibil și deschis față de valorile spirituale românești, bizantine și europene. O inteligență înăscută și cultivată, un bun gust înăscut și cultivat. Pacifist, umanist și mare iubitor de popor. Toate aceste date pun în stare de vibrație pe bătrînul artist din Birlad. Din truda lui de mai multe luni se naște un vis în culori, pe o foaie de mușama. Înfașurarea umilă, capul pleșuv și plecat, îmbrăcămîntea sărăcăcioasă și acele priviri șiftoase, triste, peste care stau niște ochelari prinși de lobul urechii cu brațe de sîrmă împletită, te fac să simți păreri de rău pentru destinul unui pictor mare în talent și neșansa, remarcat așa de tîrziu. O fericită întîmplare aduce pe acest învîns și lucrările sale în fața ochiului priceput al scriitorului Constantin Chiriță; în fața acestui rafinat cunoscător de pictură, în fața seismografului și omeniei lui. Inițiativa scriitorului și solitudinea unor oameni de suflul de la Casa de cultură din Birlad au făcut ca Moș

- Cînd se ajunge la un fetișism al bunurilor, civilizația se atrofiază ● Nu confortul deținește civilizația, ci conștiința civică ● Nu mai știu cine amintea că în secolul IV Roma era încă metropola imperiului, iar în secolul următor pășteau caprele în Forum ● Contemplația și reculegerea prea de multe ori se pot confunda cu lenea și incurria ● Nimic nu ne poate pasiona fără implicarea conștiinței.

Comunitatea gregară, primitivă, care l-a pasionat pe un Frobenius, și azi pe un Lévi-Strauss, pe un Mircea Eliade, are, cum știe oricine, o mare bogăție metafizică, o mare bogăție de valori suflettești, o concepție de viață în care fiecare gest are o semnificație și o încărcătură metafizică, viața fiind ceremonială și ritualizată. Dar acest tip de societate comunitară, primitivă, firește că nu poate fi un model și cu atât mai puțin un deziderat pentru noi, decît dacă am presupune că o catastrofă planetară ne-ar aduce la începuturi. Nu mai știu cine amintea că în secolul IV Roma era încă metropola imperiului, iar în secolul următor pășteau caprele în Forum.

REP: — Iar societatea civilă...?

AL. P.: — Noțiunea de civilizație se leagă, cred eu, în mod esențial și definitoriu de noțiunea de societate civilă, adică de relațiile civile dintre indivizi, deci de **civilitate**, deci de existența cetății. Mai precis, civilizația nu poate fi definită decît de principiul fundamental al dreptului civil: distincția dintre bunuri și persoane. Cînd persoanele sint tratate ca bunuri, sau invers, cînd se ajunge la un fetișism al bunurilor, civilizația e, în cel mai bun caz, împuținată. Cînd, așa cum se vede în ceea ce numim azi „societate de consum”, persoanele ajung să fie aservite bunurilor și determinate de ele, civilizația e îngrîșorată periclitată dacă nu cumva barbaria devine instaurată. Și nu mai e vorba de o barbarie a începutului care permite perspectiva unei evoluții, ci de o barbarie finală, cu atât mai devastatoare cu cît e mai tehnicită, mai confortabilă și mai sigură de superioritatea ei.

Nu confortul definește civilizația, nici standardul de viață, nici comoditățile pe care progresele tehnice le procură vieții cotidiene (juțea transportabil, suprimînd distanțele și sensul profund al călătoriilor cu tot ceea ce înseamnă aceasta pentru conștiința umană).

REP: — Bine, dar, ce înseamnă atunci în opinia dvs. civilizație? După ce o recunoașteți?

AL. P.: — Civilizația, în sensul conceptului de societate civilă, de relație civilă între indivizi, se manifestă în mod esențial prin respectul mutual

Enăchescu să primească un loc unde să picteze și să existe, să existe și să picteze. Să picteze doar citeva dintre acele multe și nobile lucrări pe care le-ar fi putut picta.

R. B.

DISPARIȚIA UNUI SURLĂ. Neagu Rădulescu și-a împachetat creionul și blocul de desen, și-a luat cărțile subțioară și a pornit către un teritoriu unde nimeni n-are nevoie de umor. Plecarea sa neașteptată — în floarea vîrstei și în plină putere creatoare — prilejuește un dureros motiv de reflecție. A fost unul dintre ultimii mihaileni ai boemei artistice, un ultim martor al sutelor de întîmplări vesele și triste pe care le-a immortalizat în al său *Turm Babel*. A fost un spirit superior a cărui malicie, adeseori încomodă, venea — paradoxal — dintr-o mare căldură sufletească, dintr-o mare dragoste. Ne-au rămas de la Neagu citeva cărți sentimentale scrise cu nerv și cu o particulară forță de evocare. Ne-au mai rămas citeva mii de desene, reprezentînd scriitorii, actorii, sportivii, probînd prin aria largă de investigație frenezia acestui artist tandru și înconformist.

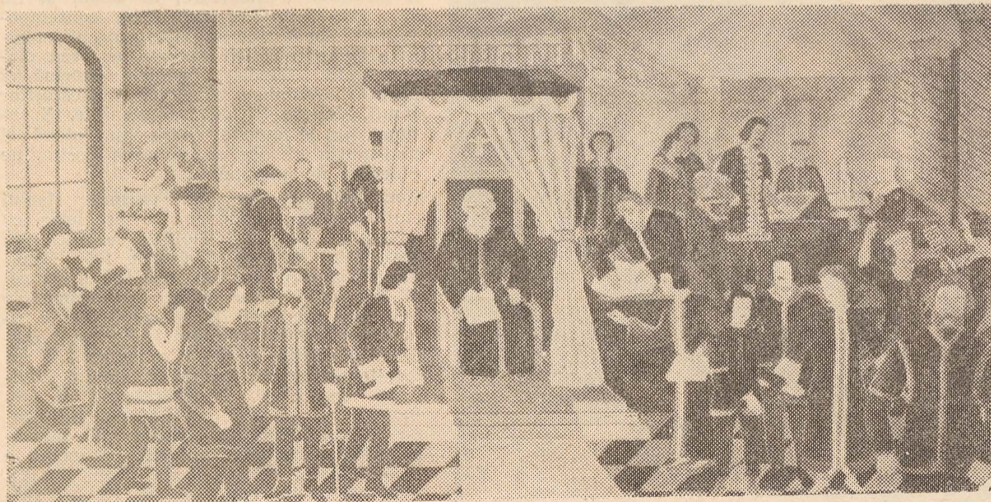
Neagu Rădulescu a fost multă vreme prietenul și colaboratorul revistei noastre. Aici și-a reinceptut publicarea *Turmului Babel*, frescă sentimentală a vieții artistice interbelice. În mapele redacției noastre se mai află articole și desene nepublicate pe care ne vom strădui să le punem la dispoziția marelui public în numele căruia Neagu a ars pină la capăt. Va fi ea și cum din marelui somn Neagu ne va face un ultim semn prietenesc.

„Vatra”

O adevărată revistă de cultură, cu două atribute meritabile, *prestigioasă și necesară*, este *Vatra*, revistă ce a reușit să impună într-un foarte scurt interval de timp, un model original de publicistică angajată. Trebuie remarcate în primul rînd articolele din sfera istoriei literare, a cercetării istorice a documentelor mișcării pentru eliberarea națională și socială a românilor din Transilvania și dintre acestea cităm: *Pentru eliberarea socială și națională, Romanitate și continuitate, Pentru un teatru național transilvănean, Lectori români la Tg. Mureș înainte de 1848, Noi adevărați transilvăneni pentru unire în 1871, Tudor Vladimirescu în conștiința românească, Petru Maior la Reghin*. Ordinea și titlurile citate au fost alese în afara oricărui criteriu valoric, existînd înainte de toate convingerile că toate materialele pe această temă, publicate pînă acum de *Vatra*, reprezintă contribuții de valoare.

Semnalăm ca un compartiment bine pus la punct în care luările de poziție și comentariile sint dintre cele mai pertinente, sectorul critic al revistei unde Gavril Sedran, Dan Culcer și Mihail Sin susțin rubricile de critică literară. Prezența criticului și istoricului literar Mircea Zăciu conferă sectorului critic al revistei *Vatra* un plus de personalitate și distincție. Precuparea colectivului redacțional, sub conducerea scriitorului Romulus Guga, pentru promovarea culturii românești din Transilvania pentru stringerea legăturilor de prietenie și colaborare frățească între oamenii muncii români, maghiari, germani, constituie un fapt de înaltă laudă și apreciere, revista „*Vatra*” devenind astfel un important și eficace instrument de cultivare și educare a maselor în slujba politicii culturale a partidului.

I. B.

CONSTANTIN ENĂCHESCU: „Alexandru cel Bun”

ateneu

Revistă editată de Comitetul județean Bacău de cultură și educație socialistă

Redactor șef: Radu CĂRNECI

Colegiul redacțional: Sergiu ADAM, George BĂLĂIȚĂ (red. șef. adjunct), Constantin CĂLIN, Cicerone CERNEGURA, Horia GANE, Ovidiu GENARU, George GENOIU (secretar general de redacție), Mihail SABIN, Vlad SORIANU, Eugen URICARU.

Redacția și administrația: Bacău, str. Războieni nr. 15. Tel. 1 60 71 — 1 24 97

Abonamente: 3 luni — 9 lei, 6 luni — 18 lei, 1 an — 36 lei

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică Bacău (40546)

Manuscrisele reținute se publică în ordinea necesităților redacționale. Materialele nepublicate nu se restituie.

Colaboratorii revistei noastre care nu au primit drepturile de autor pentru colaborările din anul 1971, sint rugați să comunice de urgență adresele lor actuale.